

ВСТУП

Адам і Єва, не виконавши заповідь Бога не куштувати плоду з дерева пізнання добра та зла, своїм вільним вибором дозволили гріху увійти у світ. Але він не прийшов сам. Він приніс із собою смерть, страждання, тлінність і розірвання зв'язку з Богом. Тому людина у всі часи намагалася віднайти цей втрачений зв'язок з Богом, який повернув би їй попередній стан. Це вона робила багатьма способами: виливала золотих тельців і, поклоняючись їм, думала, що це поверне їй попередню близькість з Богом, інші трималися лише «букви Закону», не надаючи уваги справжній суті заповідей Божих, а ще інші усвідомлювали свої гріхи, каялися в них, щирим серцем жаліючи, та змінювали своє життя, що приводило до перемоги над труднощами, налагодження життя і отримання довгоочікуваного миру та спокою. Все це Бог дарував людині тому, що повсякчасно бажав від неї відновлення цього спілкування, яке можливе через усвідомлення та визнання своїх провин, покаєння з гріхів і зміну життя. Це людина повинна була робити не формально, а щиро, відчуваючи правдивий жаль за все вчинене.

Тому тема гріха і покаєння є важливою, адже від правильного її розуміння залежить життєва постава людини, а відтак і її спасіння. Богонатхнені отці радять нам звернутися за допомогою до досвідчених християнських богословів і авторів, які, переживши все на власному досвіді, вкажуть нам правдивий шлях до здобуття правильного розуміння цієї теми.

Одним з таких християнських дороговказів є представник давнього синайського чернецтва – преподобний Йоан Ліствичник. Своє вчення Йоан, хоч і базує в більшій мірі на особистому духовному досвіді, але все ж черпає також його від святих Отців Церкви. Всі здобуті знання і досвід Преподобний представляє у своєму творі «Ліствиця». Цей трактат має надзвичайно важливе значення як для монашої спільноти, так і для простих мирян, адже простою мовою представляє глибокі істини духовного життя. Більше того, він, хоч і був написаний у VI-VII століттях, не втратив своєї актуальності і до сьогодні, виступаючи істинним дороговказом у нашому духовному прямуванні до досконалості.

Ліствичник у своїй книзі надає неабиякого значення темі гріха і покаєння, тісно їх пов'язуючи. Він намагається змалювати картину гріха як такого, що руйнує, приносить страждання, біль і смерть. Натомість покаєння, за вченням Преподобного, – це не лише каяття і проливання сліз за свої гріхи, а найперше – це зміна мислення, пріоритетів, зміна у баченні себе, ближнього та Бога.

Цей шлях змін не є легким. На цій тернистій дорозі до безпристрасності нас чекатимуть безліч небезпек, труднощів і перешкод. Все це тому, що зло постійно намагатиметься усіма силами перешкодити нам усвідомити свій гріх і щиро в ньому покаятися, оскільки це веде до відновлення стосунків з Богом.

Дослідження теми гріха і покаєння є неабияк важливе сьогодні. Актуальність її полягає у тому, що із плином часу часто відбувається викривлене бачення як гріха, так і покаєння. Дехто під впливом сил зла забуває про всі нищівні наслідки гріха. Інші, безнастанно і безстрашно чинять гріхи, заспокоюючи себе можливістю покаєння, а ще інші, забуваючи

про всю руйнацію, яку приносять навіть найменші прогрішення, чинять їх і навіть не каються з них. Що ж до покаєння, то викривленим розуміння його є каєття без щирого жалю, без зміни мислення і життя, що веде до формалізму, який є руйнівним для нашого духовного життя. Ще одним викривленням є надмірне сумування і падіння в розпач після вчинення гріха, що призводить до нездатності пробачити себе, неспроможності повірити у Боже прощення і, безперечно, втраті всякої духовної сили у боротьбі з гріхами, що веде до душевної погибелі.

Мета нашої дипломної праці полягає у світлі патристичного богослов'я представити правдиве розуміння гріха і покаєння, взоруючись на вчення преподобного Йоана Ліствичника, яке виражене у його творі «Ліствиця»; і також представити життя автора, його культурно-історичне середовище, його літературну спадщину, та загальні визначення гріха й покаєння.

Виходячи з цієї мети, наша дипломна робота складається зі вступу, основної частини, поділеної на три розділи, висновків, списку скорочень та списку використаної літератури. Саме така структура допоможе найкраще висвітлити обрану нами тему у галузі патристичного богослов'я та досягнути поставленої мети. Джерельною літературою для нашої праці є книга Йоана Ліствичника «Ліствиця», в якій є поданий опис життя Преподобного і його вчення на дану тематику. Для кращого висвітлення нашої теми ми використовуватимемо різну допоміжну літературу: «Життя Святих», історичні дослідження, Біблійні словники, патристичні словники, енциклопедії, іншомовні коментарі на «Ліствицю» та інше.

Перший розділ нашої праці складається з трьох пунктів. У ньому ми намагатимемося описати культурно-історичний контекст «Ліствиці», і середовище, яке сформувало автора. У першому пункті ми розглянемо життя преподобного Йоана Ліствичника і його вступлення на подвиг. У другому пункті ми поглянемо на історичне та культурне середовище, у якому жив і діяв Йоан Ліствичник. У ньому ми також представимо географічне розташування Синаю і Синайського монастиря. Це допоможе нам краще зрозуміти у якому середовищі проживав Йоан, що мало вплив на його вчення і з якими труднощами він міг зустрічатися. У третьому пункті ми зосередимо увагу на стилі і структурі «Ліствиці». Це дасть нам змогу краще зрозуміти особливості цієї книги та його автора, і допоможе нам у її читанні та аналізі.

Другий розділ нашої дипломної роботи складається з трьох пунктів. У ньому ми розглянемо загальні визначення гріха і покаєння та проаналізуємо, хто з Отців Церкви мав вплив на вчення преподобного Йоана і для кого у майбутньому Ліствичник став прикладом духовного життя та вчення. Перший пункт нашої праці буде присвячено розумінню гріха і покаєння у Святому Письмі. У другому пункті ми розглянемо, на кого послався і від кого черпав своє вчення преподобний Йоан. У третьому пункті ми представимо, для кого Ліствичник і його вчення стало прикладом та хто взорувався на нього.

Третій розділ нашої дипломної роботи присвячений розумінню гріха і покаєння преподобним Йоаном Ліствичником безпосередньо у його книзі «Ліствиця». Складається він з чотирьох пунктів. Перший та другий пункти нашої праці буде присвячено термінології, яку Ліствичник вживає на визначення гріха і покаєння, відповідно. Вони будуть доповнені прикладами висловів, у яких Преподобний вживає ті чи інші терміни. У третьому пункті зосередимо увагу на вченні Йоана про походження гріха, про його розуміння і про боротьбу з ним. У четвертому пункті представимо Йоанове розуміння

покаяння, засоби для його здобуття та помічники у покаєнні.

Під час написання дипломної праці застосовуватимемо аналітичний та синтетичний методи. Аналітичний метод використовуватимемо безпосередньо під час аналізу твору «Ліствиця» преподобного Йоана Ліствичника. Використання синтетичного методу полягатиме у висвітленні думок християнських авторів, які коментували чи описували вчення преподобного Йоана, зокрема про гріх і покаєння.

В процесі пошуку літератури і різних напрацювань стосовно даної тематики виникли певні труднощі. Пов'язані вони з тим, що фактично не існує наукових досліджень українських авторів відносно зазначеної нами тематики. Тому ми змушені були звертатися до напрацювань англословянських і російськомовних авторів. З огляду на це, основними матеріалами для написання дипломної праці, крім джерельної літератури, були іншомовні дослідження.

Варто зазначити, що наша праця не претендує на повноцінне висвітлення обраної тематики, позаяк її можна поглиблювати, досліджувати оригінальний текст «Ліствиці», що дасть змогу краще зрозуміти, яке саме вчення вкладав Йоан у своє розуміння гріха і покаєння. Тому, ми сподіваємося, що ця робота стане поштовхом до подальших досліджень цієї, безперечно, важливої теми у житті кожної віруючої людини.

ВИСНОВКИ

У цій дипломній роботі ми намагалися проаналізувати вчення преподобного Йоана Ліствичника про гріх і покаєння, яке виражене у його книзі «Ліствиця». Наше завдання полягало у висвітленні не лише самого вчення Йоана, але й, з огляду на галузь нашого дослідження, також представити життя автора, його культурно-історичне середовище, його спадщину, загальні визначення гріха і покаєння та термінологію, яку автор використовував на їх означення.

У першому розділі нашої дипломної роботи ми розглянули культурно-історичний контекст «Ліствиці» Йоана Ліствичника. У першому пункті ми описали життя преподобного Йоана Ліствичника, яке дає нам змогу пересвідчитися у святості Йоана і яке може послужити прикладом справжнього християнського благочестя та досконалого покаєння через проливання сліз. У другому пункті ми представили культурне та історичне середовище автора, яке безперечно вплинуло на формування його вчення. Їхній опис також дав нам змогу глибше поринути у життя преподобного Йоана, пізнати з якими труднощами міг зустрітися автор і які особливості середовища, в якому він подвизався. У третьому пункті ми висвітлили особливості викладення Йоанового вчення та стиль написання Преподобного. Ми побачили, що Ліствичник мав талант писання глибоких істин духовного життя простою мовою, використовуючи різні художні прийоми. Це він у своїй мудрості робив для того, щоб достукатися до серця кожного читача. Сама структура «Ліствиці» символізує поетапне восходження до досконалості, яке завжди супроводжуватиметься численними труднощами і упадками. Тому, щоби подолати їх, потрібна допомога Божа і великі зусилля самої людини на цьому шляху.

Другий розділ нашої дипломної роботи присвячений загальним визначенням гріха і покаєння. У першому пункті ми висвітлили біблійне розуміння гріха і покаєння та термінологію, яка вживалася у цій святій книзі на їх визначення. Спершу ми описали значення поняття «гріх», джерело його виникнення і наслідки які він приніс. Також ми намагалися представити, як розуміння гріха розвивалося від Старого Завіту, і аж до Нового Завіту. Наступним кроком був опис розуміння покаєння у Старому та Новому Завітах і представлення термінології, яка вживається у Святому Письмі на визначення

покаяння. Ми намагалися пояснити, як розуміння покаєння поглиблювалося протягом біблійної історії. У другому пункті ми зосередили нашу увагу на християнських авторах, які мали вплив на вчення Йоана Ліствичника, і на кого посилається та опирається сам автор «Ліствиці» у своєму вченні. У третьому пункті ми описали, хто посилався на «Ліствицю» преподобного Йоана, вважаючи її великим авторитетом у духовному житті, і хто взорувався на неї, формуючи своє вчення.

У третьому розділі ми висвітлили вчення Йоана Ліствичника про гріх і покаєння та термінологію, яку він вживає на їх визначення. Ми побачили, що гріх у розумінні Преподобного є руйнівною силою, яка здатна знищити людську душу, але тільки якщо людина добровільно його прийме. Натомість винищувачем всякого гріха є покаєння, яке не лише перемагає гріх, а й наближає людину до Бога і спасіння. У першому пункті нашої праці ми привели термінологію, яку використовував Йоан на визначення гріха. Ми побачили, що окрім терміну ἀμαρτία, який Ліствичник використовує найчастіше, він вживає ще й інші терміни. Серед них: πταίσματα, ἁνομίαι, ἀσέβεια, πτώμα та інші. Доповненням до цього є наведені приклади, де Йоан використовує той чи інший термін. У другому пункті ми представили термінологію, яку автор використовує на визначення покаєння. Найчастіше Преподобний вживає термін μετάνοια, однак вживає, також, термін ἐπιστροφή. Знову-таки доповненням до цього стало наведення висловів, де Йоан їх вживає. У третьому пункті ми побачили, що гріх є наслідком людського вільного вибору, оскільки Бог його не створював. Також ми описуємо, що сталося з людиною після гріхопадіння і як саме гріх вплинув на неї. В цьому ж пункті, взоруючись на вчення Ліствичника, ми представили класифікацію гріхів, розрізнення малих і великих гріхів, усю підступність гріха, та навели синоніми до слова гріх, які Йоан вживає. Поряд з цим, ми висвітлили поради у боротьбі з гріхом, які Преподобний наводить у своїй книзі. У четвертому пункті ми зосередили увагу на розумінні покаєння Йоаном Ліствичником. Ми побачили, що для преподобного Йоана покаєння – це не лише каяття і жаль за гріхи, але найперше зміна мислення та життя, фундаментальна зміна світогляду, новий погляд на себе, на Бога і на ближніх, це обрання добра замість зла, це безперервна дія та спосіб життя. Але також покаєння – це дар Божий, якого людина завжди повинна просити у Господа. Описуємо ми і практичне вираження покаєння, тобто сповідь, і якою вона повинна бути. Також ми, взоруючись на вчення Йоана Ліствичника, показуємо різницю між поверхневим та правдивим покаєнням і засоби для здобуття останнього. На кінець цього пункту ми описуємо засоби, які допомагають нам у покаєнні, їхню користь для нашої душі та наслідки від правдивого, щирого і безнастанного каяття.

В процесі написання дипломної праці ми зіткнулися з певними труднощами. Найбільшою з яких виявилось невпорядкованість структури Йоанового вчення з боку дослідників його творчості. Тому нам доводилося часто самостійно віднаходити певну логічну послідовність. Ще однією трудностю є відсутність ґрунтовних досліджень щодо термінології, яку Йоан вживав у своєму творі на визначення гріха і покаєння. Тому нам також довелося самостійно віднаходити приклади вживання Ліствичником того чи іншого терміну у грецькому тексті «Ліствиці».

Безперечно, ми свідомі того, що наша дипломна робота не є остаточною і довершеною у висвітленні зазначеної теми, адже вона потребує поглиблення та аналізу оригінального тексту «Ліствиці» і детальнішого вивчення даної теми у галузі патристичного богослов'я.

ВСТУП 3

РОЗДІЛ I. КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ «ЛІСТВИЦІ» ПРЕПОДОБНОГО
ЙОАНА ЛІСТВИЧНИКА 8

1. Життя преподобного Йоана Ліствичника 8
2. Історичне та культурне середовище преподобного Йоана Ліствичника 15
3. Стиль і структура «Ліствиці» 19

РОЗДІЛ II. ГРІХ І ПОКАЯННЯ: ЗАГАЛЬНІ ВИЗНАЧЕННЯ 23

1. Розуміння гріха і покаєння у Святому Письмі 23
 - 1.1 Розуміння гріха у Святому Письмі 23
 - 1.2 Розуміння покаєння у Святому Письмі 28
2. Витоки вчення преподобного Йоана Ліствичника 33
3. «Ліствиця» як джерело вчення Церкви 36

РОЗДІЛ III. РОЗУМІННЯ ГРІХА І ПОКАЯННЯ ПРЕПОДОБНИМ ЙОАНОМ
ЛІСТВИЧНИКОМ 39

1. Термінологія на визначення гріха у преподобного Йоана Ліствичника 39
2. Термінологія на визначення покаєння у преподобного Йоана Ліствичника 43
3. Розуміння гріха преподобним Йоаном Ліствичником 46
4. Розуміння покаєння преподобним Йоаном Ліствичником 58

ВИСНОВКИ 73

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ 76

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 77